

**Відгук офіційного опонента
на дисертацію
Француз-Яковець Тетяни Анатоліївни
на тему: «Конституційно-правові засади бікамералізму в сучасних
європейських країнах»
поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
за спеціальністю 12.00.02. – конституційне право; муніципальне право**

Перспективи розвитку України як демократичної і правової держави передбачають необхідність удосконалення системи поділу влади, підвищення ефективності діяльності парламенту, забезпечення балансу між владою і громадянським суспільством.

Актуальність дослідження феномену бікамералізму можна обґрунтувати не лише перманентною ідеєю конституційно-правової реформи в Україні, але й загальною невизначеністю в самому розмінні феномену бікамералізму та позитивного європейського досвіду в цій сфері.

Складність та багатогранність даної проблематики є очевидною ще і з огляду на те, що у сучасній світовій практиці складно віднайти абсолютно ідентичні за організаційними та функціональними ознаками двопалатні парламенти. Окрім того, поляризація політичних і наукових поглядів та думок, поширення застарілих концепцій та теорій, масова недовіра суспільства до органів державної влади та їх позитивної реформації сприяють виникненню різносторонніх, часто негативних, поглядів на бікамеральну демократію.

Разом з тим, незважаючи на увесь спектр досліджень в даній сфері, їх досить часто можна вважати фрагментарними і суперечливими. Саме у зв'язку з вищевказаними тезами, дисертаційне дослідження Француз-Яковець Тетяни Анатоліївни на тему: «Конституційно-правові засади бікамералізму в сучасних європейських країнах» є актуальним і цікавим.

Робота вирізняється значним фактичним матеріалом, оригінальним підходом до аналізу та вирішення поставлених завдань та високою інформативністю, носить цілісний та завершений характер.

Структура дисертаційного дослідження є чіткою та логічною. Робота розпочинається із вступу, де влучно окреслено предмет та об'єкт дослідження.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають у зв'язку і на основі конституційно-правових засад організації і функціонування двопалатних парламентів у сучасних європейських країнах. Предметом дослідження визначено бікамералізм як правовий феномен і конституційний принцип організації та функціонування двопалатних парламентів у сучасних європейських країнах.

Відповідно до визначеної мети, автором сформовано ряд важливих завдань, які в процесі та в підсумку дослідження вдалось досягнути. В дисертаційному дослідженні застосовано низку сучасних підходів та методів дослідження – діалектичного і системного задля досягнення максимальної відповідності принципу об'єктивності. Автор цілком доречно застосовує історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-юридичний, структурно-функціональний методи.

Слід відзначити, що дисертація характеризується єдністю змісту, форми і методології і, без сумніву, є свідченням авторського наукового внеску у науку. При цьому, на особливу увагу заслуговують чіткість формулювань і викладу тексту, висвітлення основних ідей та висновків, що в комплексі забезпечують кваліфікований та глибокий зміст даного дисертаційного дослідження.

Логічним, на наш погляд, є те, що розпочинається дисертаційне дослідження із з'ясування теоретичних питань. Розділ 1 «Бікамералізм як предмет дослідження сучасної конституційно-правової науки» присвячений розгляду питань: теоретико-методологічних основ бікамералізму, бікамералізму як принципу конституційно-правових засад розвитку парламентаризму; бікамералізму як об'єкта конституційно-правових досліджень та особливостей методології дослідження бікамералізму у конституційно-правовій науці.

Важливо, що в даному розділі автор розкриває основоположні характеристики, притаманні бікамералізму. Визначено, що бікамералізм – це система публічного, структурно інтегрованого представництва. Як формальна характеристика двопалатної структури парламенту змістовно бікамералізм

виражається у забезпеченні балансу публічних інтересів та поєднання різних видів та рівнів публічного представництва в державі.

Доречним є твердження, що публічне представництво у двопалатних парламентах має складну природу: окрім загальнонародного, соціально-політичне представництво забезпечується залежно від порядку формування верхніх палат, що складається історично (традиційно) та/або зумовлено потребами його оптимізації. Таким чином, бікамералізм забезпечує баланс соціальних, територіальних та інституційних складових політичної організації – держави. Ця ключова функціональна роль бікамералізму і визначає його сутність і соціальне призначення.

Продовження цього розділу дослідження характеризується всебічністю, адже в тексті роботи використано нормативне порівняння для співставлення змісту і обсягу конституційно-правового регулювання принципу бікамералізму в різних країнах, функціональне порівняння для дослідження змісту функцій палат парламенту у різних країнах світу, досліджено генезу, сутність та закономірності розвитку бікамералізму у різні періоди часу.

У другому розділі дисертаційного дослідження, «Генезис бікамералізму в сучасних європейських країнах», розкриваються політико-правові передумови і основні фактори утвердження бікамералізму в європейських країнах. Узагальнено і систематизовано історико-правове й історіографічне значення генези традиції бікамеральної організації парламентів з позиції історичного та генетичного підходів і дослідження, що нерозривно пов'язано з ідеєю й факторами часу, практикою наявності стійкої послідовності змін, що мають не випадковий, а, відповідно, причинно-зумовлений характер, що поєднує минуле, сучасне і майбутнє у становленні й розвитку бікамеральних практик організації парламентів.

У тексті дисертації влучно стверджується, що існують різні передумови і фактори, які у відповідні історичні епохи під впливом передових прогресивних демократичних ідей, поглядів і дій сприяли зародженню, становленню й розвитку чи, як навпаки, відмови від бікамеральної структури парламентів за

певних історичних чи політичних умов, зокрема у європейському територіальному просторі, а також у інших країнах.

В третьому розділі дослідження під назвою: «Бікамералізм як конституційно-правовий принцип організації і діяльності двопалатних парламентів у зарубіжних країнах» дослідницьку увагу акцентовано на порядку формування двопалатних парламентів у країнах Європи і на пострадянському просторі; функціях і повноваженнях європейських бікамеральних парламентів; особливостях організації роботи парламентів у країнах Європи; гарантіях діяльності бікамеральних парламентів у європейських країнах.

У висновках до даного розділу авторка стверджує, що двопалатність загальнодержавного парламенту є найбільш прийнятним для європейської спільноти методом організації законодавчої гілки влади, спеціалізація палат бікамерального парламенту дає можливість покращення діяльності парламенту в цілому, він виконує свої функції значно ефективніше і якісніше. Європейські бікамеральні парламенти у своїй практичній площині демонструють сталі стимули стабільності політичної системи держав, ілюструючи потенціал партійного будівництва, стабілізації відносин у системі «президент-парламент, влада-опозиція», інтенсивної демократизації цієї системи державної влади.

Завершальний, четвертий розділ дослідження «Бікамералізм як визначальний елемент системи стримувань і противаг» складається з трьох підрозділів, у яких досліджено призначення двопалатних парламентів у системі стримувань і противаг за конституціями країн Європи; взаємодію двопалатного парламенту і глави держави в європейських монархіях і республіках; особливості взаємодії бікамерального парламенту з урядом в зарубіжних країнах.

Не можна не погодитись із твердженням автора, що політична стабільність, економічна незалежність і успішність забезпечення системних і ціннісних демократичних прав і свобод людини, є показником діяльності даних інститутів та їх взаємодії, це практичний результат ефективного функціонування системи взаємодії у Європі і світі в цілому. У зв'язку з цим,

можна стверджувати, що наявність двопалатного парламенту є показником прогресивності і успішності суспільства. Акцент повинен ставитись на особливій його ролі, як єдиного органу народного представництва, що дозволяє йому здійснювати законодавчу діяльність і виступати від імені народу, в тому числі і на міжнародній арені, що у системі демократичних цінностей є дуже важливим у сфері захисту інтересів народу.

Висновки автора за результатами дисертаційного дослідження цілком достовірні й результативні. Вони ґрунтуються на аналізі великого фактичного матеріалу і мають значну наукову та практичну цінність. Теоретичне і практичне значення дослідження визначається його актуальністю, новизною та сформульованими загальнотеоретичними і прикладними висновками.

Висновки, положення і пропозиції дисертації можуть бути використані: у правотворчій діяльності для розроблення концепції запровадження в Україні двопалатного парламенту і відповідної системи державної влади в процесі конституційної реформи та теоретико-методологічного обґрунтування відповідних моделей конституційних змін; у науково-дослідній роботі для подальшого опрацювання проблематики бікамералізму та для розвитку відповідних наукових досліджень в галузі конституційного права, теорії держави і права; у навчальному процесі для підготовки відповідних розділів навчальних видань із конституційного права України, конституційного права зарубіжних країн, історії держави і права зарубіжних країн, спеціальних курсів з проблематики парламентаризму, для навчально-методичного забезпечення викладання відповідних навчальних дисциплін у вищих навчальних закладах юридичного профілю.

За темою дисертаційного дослідження автором опубліковано індивідуальну монографію, 44 наукові статті у фахових виданнях України в галузі юридичних наук, 8 з яких, оприлюднені у наукових періодичних виданнях інших держав, тези наукових повідомлень і доповіді на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних, науково-теоретичних конференціях, круглих столах, а також 4 публікації, що додатково відображають результати дисертації.

Автореферат дисертації Француз-Яковець Т.А. відповідає основному змісту дисертації. Наведені в авторефераті наукові положення, висновки та рекомендації розкрито й обґрунтовано в тексті дисертації.

Зважаючи на в цілому позитивну оцінку дисертаційного дослідження Француз-Яковець Т.А., вбачається доцільним висловити окремі зауваження та побажання до тексту роботи.

1. Поширеною теорією щодо класифікації зв'язку форми держави із застосуванням однієї з моделей організації парламенту є орієнтація на встановлення зв'язку між формою державного устрою та формою організації парламенту. У цьому сенсі, як правило, застосовується така формула: федеративній державі відповідає двопалатна модель парламенту, а унітарній – однопалатна. Такий зв'язок федеративного устрою з двопалатними парламентами пояснюється тим, що ідея розподілу парламенту на дві палати багато в чому була зумовлена намаганням поєднати в одному представницькому органі загальнонаціональні інтереси та інтереси суб'єктів федерації, чи забезпечити, як правило, характерну для федерацій подвійну участь народного представництва. Проте, більше питань щодо правомірності застосування наведеної вище формули виникає у разі звернення до практики використання моделі двопалатних парламентів в унітарних державах. Так, багато держав, які на конституційному рівні проголошено унітарними, вже тривалий час мають двопалатні парламенти. Найбільш показовим прикладом такої політико-правової конструкції «унітарна держава — двопалатний парламент» може бути Велика Британія, Франція, Іта' лія, Іспанія, Норвегія, Польща та ін.

Саме тому, на нашу думку, розглядаючи питання формування двопалатних парламентів, у підрозділі 3.1. авторці доречно було б акцентувати дослідницьку увагу на більш чіткішому розмежуванні особливостей формування бікамеральних парламентів в унітарних і федеративних державах.

2. Одним із підходів, який встановлює певну політико-правову залежність між формою держави й моделлю організації парламенту, є той, що ґрунтується на встановленні зв'язку між структурою парламенту та типом

політичного режиму. Проте, із цього аж ніяк не постає, що ту чи іншу модель організації парламенту можна визначити як більш демократичну. Застосування тієї або іншої моделі організації парламенту необхідно тлумачити не стільки в термінах демократії та її заперечення (чи зниження), скільки з погляду ефективності застосування кожної з моделей у конкретних політико-правових умовах тієї чи іншої держави.

Саме тому, на нашу думку, потребують додаткового обґрунтування, висновки авторки у п. 15, стосовно того, що загальноєвропейські політико-правові тенденції демонструють розвиток другої палати у сторону її трансформації у національно-територіальну палату, що відображає інтереси територіальних спільнот. Доречно було б конкретно сформулювати, що саме автор розуміє під терміном «національно-територіальна палата».

Також, якщо вже говорити про термінологічний аспект дисертаційного дослідження, автору слід було б приділити окрему увагу й таким важливим категоріям як «симетрія» та «конгруентність».

3. На сьогодні питання парламентського бікамералізму вирішуються з огляду на фактори політичної доцільності, ефективності функціонування, легітимності й стабільності. Звертаючись до історії, важко не помітити, що однопалатна структура парламенту характерна для періоду становлення інститутів влади, а також під час революцій чи державних переворотів. Більшість дослідників зазначають, що головною роллю верхньої палати в державі є стабілізуюча, оскільки вона стримує всі гілки влади від конфліктності та суперечок. Як бачимо з тексту дисертаційного дослідження, дисертантка також розділяє вищезазначене твердження.

В той же час, вважаємо, що дослідниця також мала би більш чітко та конкретно визначити критерій «стабільності», про який неодноразово йде мова у дослідженні і регламентувати, яким саме чином, на її думку, бікамеральний парламент гарантує стабільність у державі.

4. Слід відзначити, що на сьогоднішній день, статистика – це барометр соціального життя країни. При цьому, правова статистика своїми показниками завжди характеризує тенденції і характер законодавчої,

правоохоронної та правозастосовної діяльності державних органів. Тому вона має велике як наукове так і практичне значення при вирішенні різноманітних проблем розбудови правової держави. Статистичні дані – це джерело для оперативного керівництва відповідного органу, тому що вони дають характеристику їх діяльності. Це дає змогу керівництву відповідного органу державної влади систематично контролювати діяльність, виявляти позитивні та негативні сторони статистичної роботи та приймати відповідні рішення для її вдосконалення та покращення.

В той же час, автор дисертаційного дослідження, в своїй науковій роботі практично не використовує статичних даних та іншої подібної інформації. Так, зокрема, в роботі взагалі відсутній аналіз динаміки зміни форм парламентаризму на різних етапах розвитку державності в європейських країнах.

5. При вивченні інституційних особливостей бікамеральних систем варто особливої уваги й питання розділеного правління. Як свідчить практика, розділена відповідальність існує в державах з президентською моделлю, в яких громадянин окремо обирає виконавчу та законодавчу владу. В цих системах органи, які обираються, відрізняються тим, що вони виконують різні функції. Подібним чином розділена відповідальність існує в двопалатній системі, де обираються обидві палати. В цьому випадку виборець відіграє подвійну роль. Отже, дослідження подвійної відповідальності, є важливим навіть не під час його практичного застосування в конституційних дебатах (тобто, чи веде подвійна відповідальність до коротшого строку перебування уряду), скоріше, воно представляє ідеальний випадок дослідження вагомості деяких базових уявлень про логіку формування уряду.

Проте зазначені недоліки жодною мірою не зменшують високої цінності запропонованого наукового дослідження. Дисертаційна робота Француз-Яковець Тетяни Анатоліївни є закінченою науковою працею, що досліджує важливі наукові питання, змушує до роздумів та наукових дискусій.

Дисертацію Француз-Яковець Тетяни Анатоліївни «Конституційно-правові засади бікамералізму в сучасних європейських країнах» виконано на

високому науковотеоретичному рівні, вона містить багатий і ретельно розроблений автором новий теоретичний і практичний матеріал.

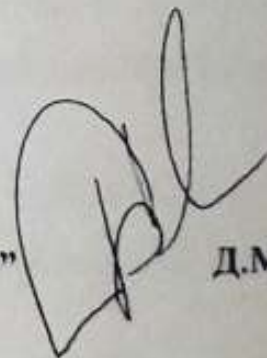
Робота написана аргументовано, логічно та послідовно, дослідження містить раніше не захищені наукові результати.

Широка джерельна база роботи (897 найменувань, у тому числі 35 - іноземною мовою) свідчить про наукову ерудицію та компетентність автора.

Дисертаційне дослідження є одним із перших у вітчизняній науці конституційного права комплексним дослідженням конституційно-правових засад бікамералізму у європейських країнах, що дало змогу сформулювати теорію бікамералізму та розкрити його позитивний потенціал і закономірності розвитку в сучасних країнах.

За своїм змістом, достовірністю отриманих результатів, новизною, теоретичною і практичною значущістю докторська дисертація Француз-Яковець Т.А. цілком відповідає вимогам МОН України до такого роду досліджень, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук із спеціальності 12.00.02. – конституційне право; муніципальне право.

Доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ "Ужгородський національний університет"

Д.М.Бєслов

